

УДК 378.011.3-051:57

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГІВ: ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Цуруль О.А., к. пед. н.,
доцент кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті досліджується проблема методичної підготовки майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів. Визначено стан такої підготовки у сучасних педагогічних ЗВО. Запропоновано авторську класифікацію навчальних тренінгів із біології. Обґрунтовано сутність і розкрито особливості реалізації авторського підходу до удосконалення методичної майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів. Охарактеризовано її інваріантну та варіативні складові частини.

Ключові слова: тренінг, методична підготовка, майбутні вчителі біології, методика навчання біології.

В статье исследуется проблема методической подготовки будущих учителей биологии к организации и проведению тренингов. Определено состояние такой подготовки в современных педагогических ВУЗах. Предложена авторская классификация учебных тренингов по биологии. Обоснована сущность и раскрыты особенности реализации авторского подхода к усовершенствованию методической подготовки будущих учителей биологии к организации и проведению тренингов. Охарактеризованы его инвариантная и вариативная составляющие.

Ключевые слова: тренинг, методическая подготовка, будущие учителя биологии, методика обучения биологии.

Tsurul O.A. METHODS OF ORGANIZING AND CONDUCTING TRAININGS: THE FEATURES OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGY

This article examines the problem of methodical training of future teachers of biology to organizing and conducting trainings. The condition of such training in modern pedagogical higher education institutions is defined. Author's classification of educational trainings by biology is offered. The essence of author's approach to improvement of methodical training of future teachers of biology to organizing and conducting trainings is proved. The features of its realization are revealed. The invariant and variable components of this methodical training are characterized.

Key words: training, methodical training, future teachers of biology, methods of teaching biology.

Постановка проблеми. Ключовою компонентою нової української школи є педагогіка партнерства, яка визначає доцільність організації інноваційного навчання, – зорієнтовану на динамічні зміни в навколишньому світі навчальну та освітню діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [3, с. 4]. Сутнісною характеристикою такого навчання є зміна ставлення до об'єкта навчання та перетворення його на суб'єкт, у результаті чого підвищується навчально-виховна ефективність занять, зростає рівень реалізації принципів свідомості, активності та якості формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

Однією із сучасних педагогічних технологій, яка відповідає вимогам інноваційного навчання, є тренінг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тренінг – порівняно нова дидактична категорія, яка у першу чергу з'явилась у психології та психотерапії, а з часом тран-

сформувалася у поняття «тренінговий метод навчання» («тренінгова форма організації навчання», «тренінгова педагогічна технологія»).

Класичними з проблеми організації тренінгових занять є роботи Г.М. Бевз (2005), І.В. Вачкова (2003), О.П. Главник (2005), С.І. Макшанова (1997), В.Г. Пузікова (2005) тощо. Їх аналіз свідчить, що розробники методологічних та методичних засад проведення тренінгів намагаються створити універсальну методику підготовки і самопідготовки тренерів, при цьому, як зазначає Н.Т. Лобова, «обмежуючись описом рис особистості тренера та переліком вимог до його роботи» [6, с. 168].

Певний теоретичний інтерес становлять результати наукового пошуку Н.В. Лук'ячук щодо класифікації видів тренінгів та Н.Ю. Максимової щодо психолого-педагогічних засад становлення мотиваційної готовності студентів-бакалаврів до проведення тренінгів, згідно з якими «уміння проводити тренінг є однією з провідних професійних компетенцій» [7; 8, с. 114].

На основі ґрунтовного аналізу педагогічної теорії та шкільної практики колективом дослідників під керівництвом професора В.Д. Шарко, зроблено висновки, що «зміст і теорія тренінгових методик та практика їх застосування залишається ще мало відомою для вчителів України» [12, с. 133]. Результатом здійсненого наукового пошуку є визначення змісту підготовки вчителя до проведення елективних курсів із фізики шляхом застосування тренінгових технологій навчання.

Аналіз шкільної практики навчання біології дає змогу констатувати кардинально інший рівень поширення тренінгів у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти (ЗСО): дидактичний потенціал тренінгів успішно реалізується як в урочній, так і позакласній роботі з біології. Методичні особливості включення тренінгів у навчально-виховний процес із біології розробляють творчі вчителі: Н.П. Гусак, О.І. Десятник, Н.Ф. Іванюта, М.В. Криворучко, О.М. Кулініч, О.С. Тимчишин, Т.А. Ткачук та ін. Такий інноваційний досвід активно поширюється і в межах різноманітних форм післядипломної педагогічної освіти вчителів біології. Так, зокрема, методистом В.Я. Кравчук запропоновано та активно упроваджується тематичний семінар-практикум «Тренінг як форма організації навчально-виховної роботи» [19], метою якого є підготовка вчителів до використання тренінгових технологій на уроках біології.

Аналіз інформаційних джерел із проблеми методичної підготовки майбутніх учителів біології свідчить про відсутність спеціальних досліджень, предметом яких є методична підготовка майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів.

Постановка завдання. Виявлена суперечність між реальними потребами шкільної практики навчання біології в організації тренінгів та незначною розробленістю проблеми на рівні методичної підготовки майбутніх учителів біології визначила актуальність та напрям нашого дослідницького пошуку.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні сутності та розкритті особливостей реалізації авторського підходу до удосконалення методичної підготовки майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури дає нам підстави стверджувати, що нині відсутній єдиний підхід до визначення поняття

«тренінг». Г.М. Коджаспірова розглядає навчальний тренінг як «форму інтерактивного навчання, метою якого є розвиток міжособистісної та професійної поведінки» [4, с. 147]. На думку І.В. Вачкова та С.Д. Дерябо, сутність тренінгового методу полягає в тому, що «це спосіб організації активності учасників у просторі і часі тренінгу з метою досягнення змін у їх житті і в них самих» [1, с. 26]. Дослідники О.І. Пометун, А.О. Панченков та Т.О. Ремех під тренінгом розуміють:

– спеціальну форму організації діяльності, що переслідує конкретні і прогнозовані цілі, котрі можуть бути досягнуті у порівняно короткий термін;

– спосіб навчання учасників і учасниць та розвиток у них необхідних здібностей та якостей, що дають змогу досягти успіху в певному виді діяльності;

– інтенсивне навчання, що досягається спеціальними методами [13, с. 5].

Базовим для нашого дослідження є виокремлення провідних сутнісних характеристик тренінгу як технології навчання, здійснене В.Д. Шарко, І.В. Коробовою та Т.Л. Гончаренко [12, с. 134]. Тренінг – це:

• група методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності;

• форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем;

• засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людині.

Методична цінність тренінгів у навчально-виховному процесі з біології незаперечна, адже у процесі їх проведення відбувається:

а) інформування учнів (про будову і функціонування біологічних об'єктів, закономірності перебігу процесів у біологічних системах різних рівнів організації, сутність і прояви біологічних законів та теорій тощо) та набуття нових умінь та навичок;

б) формування навичок співпраці, засад толерантності шляхом визначення межі власної терпимості та поваги до прав і свобод інших людей;

в) формування навичок аналізу інформаційних джерел, логічного мислення, аналізу, вибору та презентації інформації;

г) зменшення прояву моделей соціально неприйнятної поведінки, стилю неефективного спілкування, особливостей реагування на подразники;

ґ) зміна стереотипів та поглядів на проблему і власне навчання (його мету, процес, результат), результатом якої є усвідомлення його переваг та задоволення, наснага, позитивний емоційний фон тощо;

д) підвищення здатності учасників щодо позитивного ставлення як до себе, так і до життя.

Аналіз практики методичної підготовки майбутніх учителів біології у закладах вищої освіти (ЗВО), здійснений у контексті реалізації завдань дослідження, свідчить, що має місце фрагментарне включення лише окремих елементів методичних знань щодо організації та проведення тренінгів. Так, зокрема, у межах вивчення теми «Різноманітність форм навчання біології» (дисципліна «Методика навчання біології» (МНБ), модуль III «Засоби, методи, форми організації навчання та діагностики навчальних досягнень учнів із біології» [9, с. 14]) передбачений методичний аналіз розділу «Біологічні основи поведінки людини» (лабораторне заняття № 34). Майбутні вчителі біології виконують такі завдання (самостійна аудиторна робота):

1. Вкажіть місце уроків – тренінгів у межах вивчення цього розділу.

2. Ознайомтеся з методикою психологічного тренінгу «Моє майбутнє» та поясніть її.

Також пропонується завдання для позааудиторної роботи: «Продумайте фрагмент уроку на основі психологічного тренінгу» [10, с. 72].

Із метою одержання об'єктивної інформації щодо структури та рівня сформованості досліджуваних методичних знань, ми провели анкетування студентів IV курсу факультету природничо-географічної освіти та екології НПУ імені М.П. Драгоманова (табл. 1, 2).

Аналіз результатів проведеного анкетування дає підстави для висновку про часткове розуміння студентами-майбутніми учителями біології дидактичних можливостей програмового навчального змісту

шкільної біології щодо організації тренінгів та відсутності знань щодо такого потенціалу у позакласної роботи з предмету.

Як свідчать представлені у таблиці 2 результати, 65% студентів денної та 53% заочної форм навчання дали правильне визначення поняттю «тренінг». 15% і 21% вважають, що тренінг є основною формою проведення навчальних занять із біології, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. 23% респондентів (20% студентів денної і 26% студентів заочної форм навчання) тренінгом називають безпосереднє сприйняття учнями досліджуваних об'єктів і явищ у природній або штучно створеній обстановці.

43% студентів денної і 40% студентів заочної форм навчання вважають, що правила тренінгу розробляються учнями, а 57% та 60% відповідно вважають, що правила чітко визначаються вчителем.

Повне розуміння структури тренінгу виявили понад 67% опитаних, лише на основний і заключний його структурні компоненти вказали 33% студентів денної та 32% заочної форм навчання.

На думку 71% (денна форма) та 62% (заочна форма) респондентів, провідним етапом підготовки тренінгу вчителем є планування, а решти опитаних – написання сценарію і розподіл ролей.

43% студентів денної та 38% студентів заочної форм навчання встановили вірну відповідність між структурними компонентами тренінгу та їх етапами. Відповідно, 18% та 14% опитаних виявили низький рівень інформованості щодо сутності та видів роботи під час заключного компонента тренінгових занять (включили етап «оцінювання рівня інформованості учасників»). На думку 12% респондентів, вступна

Таблиця 1

Дидактичні можливості шкільної біології щодо проведення тренінгів (результати опитування студентів денної (ДФ) та заочної (ЗФ) форм навчання)

Навчальна тема [14]	Кількість студентів (%)	
	ДФ	ЗФ
<i>Зміст біології основної школи</i>		
Харчування і травлення	33	40
Ендокринна регуляція функцій організму людини	-	8
Сприйняття інформації нервовою системою. Сенсорні системи	38	32
Мислення і свідомість	49	34
<i>Зміст біології старшої школи</i>		
Неорганічні речовини	11	-
Органічні речовини	33	37
Популяція. Екосистема	38	43
Біосфера	34	42
Історичний розвиток і різноманітність органічного світу	34	27

частина тренінгу передбачає етап «актуалізація проблеми», а 14% студентів денної форми навчання вважають, що означений компонент тренінгу передбачає набуття практичних навичок та 7% студентів заочної форми – оцінювання рівня інформованості учасників. 5% опитаних студентів денної форми навчання назвали лише два етапи основної частини тренінгу: актуалізація проблеми та інформаційний блок. Для 9% студентів заочної форми основна частина тренінгу з-поміж інших містить етап «очікування учасників» замість етапу «оцінювання рівня інформованості учасників».

Одержані результати дають підстави для висновку про недостатній рівень методичної готовності майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів в урочній і позакласній роботі з предмета.

Для удосконалення методичної підготовки майбутніх учителів біології необхідним, на нашу думку, є ознайомлення студентів із теоретичними засадами організації та проведення тренінгів у межах лекційного курсу МНБ. Для формування когнітивного компоненту методичної готовності у зміст лекції «Дидактичні ігри, тренінги та диспути з біології» (модуль III) доцільно включити методичні знання про тренінг як дидактичну категорію, його переваги та недоліки, сутність підготовки та проведення, умови ефективної реалізації у навчанні біології. Важливо зосередити увагу студентів на різноманітті та дидактичних можливостях реалізації тренінгових технологій в урочній і позакласній роботі з предмета. В основу формування таких знань може бути покладена авторська класифікація тренінгів «Види навчальних тренінгів із біології», здійснена за ознакою «основи біологічних наук (зміст)» (табл. 3).

Актуалізація, поглиблення та розширення досліджуваних методичних знань, формування діяльнісного компоненту методичної готовності здійснюється під час серії *лабораторних занять із МНБ* (табл. 4), серед яких ключова роль відводиться тематичному заняттю «Методика організації та проведення тренінгів у навчально-виховному процесі з біології».

Йому має передувати заняття № 30 «Організація групової навчальної діяльності на заняттях із біології» [10, с. 66]. Таке місце запропонованого заняття у системі лабораторних занять із МНБ не є випадковим, адже саме групова робота становить організаційну основу будь-якого тренінгу. Зупинимось детальніше на змісті *самостійної аудиторної та позааудиторної роботи студентів*.

Готуючись до заняття «Методика організації та проведення тренінгів у навчально-виховному процесі з біології» (у межах самостійної позааудиторної роботи), студенти за друкованими та електронними інформаційними джерелами ознайомлюються з досвідом творчих учителів біології щодо організації та проведення тренінгів (Н.П. Гусак, О.І. Десятник, Н.Ф. Іванюти, О.М. Кулініч тощо) та заповнюють таблицю (табл. 5).

Результати своєї роботи майбутні учителі біології презентують на занятті (етап «Актуалізація опорних знань»), який розпочинає бесіда:

- 1) Дайте визначення поняттю «навчальний тренінг».
  - 2) Назвіть умови ефективної реалізації тренінгів у навчально-виховному процесі з біології ЗСО.
  - 3) Назвіть основні структурні компоненти тренінгу та його етапи.
- Завдання для самостійної аудиторної роботи студентів:

Таблиця 2

Інформованість майбутніх учителів біології денної (ДФ) та заочної (ЗФ) форм навчання щодо методики організації та проведення тренінгів

Елемент знань	Форма навчання	Кількість студентів, які володіють інформацією (%)		
		повністю	частково	не володіють
Поняття про тренінг	ДФ	65		35
	ЗФ	53		47
Правила тренінгу	ДФ	43	-	57
	ЗФ	40	-	60
Структура тренінгу	ДФ	67		33
	ЗФ	68		32
Особливості підготовки вчителя	ДФ	71		29
	ЗФ	62		38
Хід проведення тренінгу	ДФ	43	39	18
	ЗФ	38	42	20

1. Здійснить аналіз програми біології–9 [14] та визначте дидактичні можливості шкільної біології щодо проведення тренінгів (*групова робота*).

2. Здійснить аналіз програмових вимог до засвоєння учнями 9 класу навчальної теми «Харчування і травлення». Визначте місце тематичного тренінгу «Харчування і здоров'я» у системі уроків теми (*індивідуальна робота*).

Варіант-А.

Завдання для самостійної роботи студентів із високим рівнем пізнавальної самостійності [18] (*індивідуальна робота*):

3.А.1 Сформулюйте мету, складіть перелік необхідного обладнання та технологічну карту проведення тренінгу «Харчування і здоров'я».

3.А.2 Складіть правила раціонального харчування та запропонуйте методику роботи учнів із ними під час тренінгового заняття.

3.А.3 Розробіть фрагмент тренінгу «Харчування і здоров'я», що передбачає групо-

ву роботу учнів із навчальною інформацією про види харчування, їх переваги і недоліки, заповнить таблицю (табл. 6). Підготуйте до його моделювання.

Варіант-Б.

Завдання для самостійної роботи студентів із середнім або низьким рівнями пізнавальної самостійності (*групова робота*):

3.Б.1 Ознайомтеся зі змістом та методикою проведення тренінгового заняття «Харчування і здоров'я», запропонованого О. Десятник [2, с. 32]. Складіть технологічну карту його проведення (табл. 7).

3.Б.2 Здійснить моделювання вправи «Фруктовий салат» (фрагменту тренінгу «Харчування і здоров'я»), що передбачає групову роботу учнів із правилами раціонального харчування.

Інструктаж. Позначте правила, яких ви дотримуетесь, галочкою, найбільш важливі на вашу думку, – знаком оклику, сумнівні – знаком питання.

Таблиця 3

Види навчальних тренінгів з біології

Види тренінгів	Орієнтовна тематика
Валеологічні	«Тілесна терапія», «Запобігання вживанню наркотиків», «Стоп-наркотик», «Харчування і здоров'я», «Спосіб життя і здоров'я», «Природа і здоров'я», «Здоров'я і вибір людиною способу життя», «Профілактика ВІЛ-інфікування», «Я – майбутня мама»
Психофізіологічні	«Характер людини», «Позитивне ставлення до себе та життя»
Екологічні	«Відходи у доходи», «Збереження біосфери», «Вплив діяльності людини на стан біосфери», «Земля – наш спільний дім»
Загальнобіологічні	«Закономірності спадковості і мінливості. Генотип як цілісна система», «Виникнення життя на Землі»

Таблиця 4

Система лабораторних занять із МНБ, зміст яких орієнтований на формування методичної готовності до проведення тренінгів

№ заняття	Тема заняття	Види тренінгів
31	Методика організації та проведення тренінгів у навчально-виховному процесі з біології	валеологічні, загальнобіологічні
33	Статеве виховання учнів під час вивчення біології	валеологічні
35	Біологічні основи поведінки людини	валеологічні, психофізіологічні
37	Методика організації та проведення позакласної роботи з біології в основній школі	валеологічні, екологічні, психофізіологічні,
40	Організація процесу навчання біології учнів старшої школи	загальнобіологічні, екологічні
42	Методика розв'язування біологічних задач	загальнобіологічні
43	Методика вивчення розділу «Надорганізмові рівні організації життя»	екологічні

Таблиця 5

Технологічна карта проведення тренінгу

Структурний компонент тренінгу	Етапи тренінгу	Завдання	Тренінгові вправи

Наприклад, 1). найголовніше – максимальна різноманітність їжі, що забезпечує надходження в організм усіх необхідних поживних речовин, 2). Не робіть з їжі культу, але не ставтеся до неї зневажливо.

3.Б.3 Виконайте завдання, спрямоване на формування в учнів біологічних понять теми «Харчування і здоров'я», та запропонуйте методику виконання такого завдання учнями.

Завдання: вставте пропущені слова у текст «Правила раціонального харчування».

Наприклад, найголовніше – максимальна ... [різноманітність] їжі, що забезпечує надходження в ... [організм] усіх необхідних поживних ... [речовин].

Завдання для самостійної позааудиторної роботи студентів:

1. Розробіть та запропонуйте свій варіант вступної частини тренінгового заняття з біології валеологічного змісту для учнів основної школи.

2. Сформулюйте мету, складіть перелік необхідного обладнання та технологічну карту проведення тренінгу психофізіологічного змісту.

На подальших лабораторних заняттях (табл. 4) у межах опанування різноманітності та оптимального поєднання методів і методичних прийомів навчання біології в основній та старшій школі відбувається конкретизація дидактичних можливостей тренінгів шляхом включення відповідних завдань у зміст аудиторної та позааудиторної роботи студентів.

Таблиця 6

Характеристика видів харчування

Види харчування	Переваги	Недоліки
Раціональне		
Роздільне		
Дієтичне		
Вегетаріанське		
Пісне		

Важливим етапом методичного становлення майбутніх учителів є *виробнича педагогічна практика*, під час якої студенти мають змогу розробити та апробувати різноманітні варіанти реалізації тренінгових технологій: як на рівні окремих тренінгових вправ, так і повноцінних програмових навчальних тренінгових занять, занять курсів за вибором і факультативів, а також позакласної роботи з біології.

Розглянуті форми методичної підготовки є, згідно з розробленим авторським підходом, інваріантною складовою частиною методичної підготовки майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів. Варіативна складова частина передбачає виконання студентами тематичних науково-дослідних завдань, курсове проектування та виконання кваліфікаційних робіт. Як показав досвід упровадження запропонованого підходу, результати власного наукового пошуку майбутні учителі біології активно оприлюднюють на наукових конференціях та форумах [5; 11; 15–17]. Це, на нашу думку, свідчить про високу результативність і доцільність обґрунтованого шляху та засобів удосконалення методичної підготовки майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів.

Висновки з проведеного дослідження. Схиляючись до поглядів педагогів та психологів, ми розглядаємо навчальний тренінг як педагогічну технологію навчання, оскільки він має чіткий алгоритм використання та гарантує досягнення запланованого результату. Реалізація авторського підходу забезпечує якісно інший рівень формування не лише відповідних знань та умінь, а й методичну готовність майбутніх учителів біології до організації та проведення тренінгів. Визначаючи напрями подальших досліджень проблеми, ключовим є, на нашу думку, твердження про те, що «ефективність інтенсивної підготовки майбутнього тренера забезпечується

Таблиця 7

Технологічна карта проведення тренінгу «Харчування і здоров'я»

Структурний компонент тренінгу	Етапи тренінгу	Завдання	Тренінгові вправи
Початок тренінгу	Вступ		
	Знайомство		
	Очікування учасників		
	Прийняття правил		
Основна частина	Оцінювання рівня інформованості		
	Актуалізація проблеми		
	Інформаційний блок		
	Набуття практичних навичок		
Заклучна частина	Завершення роботи, зворотний зв'язок		

не лише безперервністю його навчання, а й поєднанням свідомого та несвідомого шляхів навчання» [6, с. 169]. Це зумовлює необхідність розробки методики реалізації тренінгів на заняттях у вищій школі – у процесі фахової та методичної підготовки майбутніх учителів біології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вачков И.В. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе / И.В. Вачков, С.Д. Дерябо. – СПб.: Речь. – 2004. – 272 с.
2. Гусарук Н. Олена Десятник: шлях до тренінгових технологій / Н. Гусарук // Біологія. Шкільний світ. – 2012. – № 3 (687). – С. 23–34.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: [Навч. посіб.] / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ», 2005. – 659 с.
5. Колеснікова І.В. Тренінг як форма навчання біології учнів 9 класів / І.В. Колеснікова, О.А. Цуруль // Зб. матеріалів Всеукр. студ. наук-практ. конф. «Формування компетентностей у учнів основної і старшої школи під час вивчення природничо-математичних дисциплін» (23–24 квітня 2010 р.). – Херсон: ПП Вишемирський, 2010. – С. 173–174.
6. Лобова Н.Т. Методична підготовка спеціаліста-ведучого тренінгових програм / Н.Т. Лобова // Відродження: науково-методичний вісник Вінницького ОІПОШ. – 2007. – № 4. – С. 168–170.
7. Лук'янчук Н.В. Класифікація видів тренінгів / Н.В. Лук'янчук // Навчання і виховання обдарованої дитини. – 2013. – № 1. – С. 272–279.
8. Максимова Н.Ю. Психолого-педагогические основы становления мотивационной готовности студентов к проведению тренингов / Н.Ю. Максимова // Мир науки, культуры, образования. – 2014. – № 4(47). – С. 112–115.
9. Методика навчання біології. Програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців ОКР «Бакалавр» напряму 6.040102 Біологія у ВНЗ III–IV рівнів акредитації МОНмолодьспорту України / [авт.-укл.: І.В. Мороз, А.В. Степанюк, Н.Й. Міщук, Г.Я. Жирська, Л.С. Барна, О.Д. Гончар, О.А. Цуруль]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 28 с.
10. Методика навчання біології та природознавства: Практикум / [Мороз І.В., Гончар А.Д., Буяло Т.Є., Цуруль О.А., Фруктова Я.С.]; за ред. І.В. Мороза. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 143 с.
11. Некрасова Н.М. Формування в учнів знань про шкідливий вплив наркотичних речовин – важливий напрямок роботи сучасного учителя біології // Н.М. Некрасова, О.А. Цуруль // Науковий вісник СНТ ім. Григорія Волинка: матеріали VIII Міжнар. наук. форуму «Простір гуманітарної комунікації», (м. Київ 28–30 жовтня 2015 р.). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 1. – С. 129–131.
12. Нові технології в шкільній і вузівській дидактиці фізики [монографія] / [В.Д. Шарко, І.В. Коробова, Т.Л. Гончаренко]; за ред. В.Д. Шарко. – Херсон: ФОП Гринь Д.С., 2015. – 258 с.
13. Навчання в дії: Метод. рек. для тренерів. Як організувати та провести семінар для вчителів з інтерактивних технологій навчання / Авт.-уклад.: А. Панченков, Т. Ремех; за ред. О. Пометун. – К.: А.П.Н., 2003. – 72 с.
14. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Біологія. 7–11 класи. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 85 с.
15. Сухенко О.В. Методика організації та проведення тренінгів у навчанні біології учнів основної школи / О.В. Сухенко, О.А. Цуруль // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки», (м. Запоріжжя, 26–27 травня 2017 р.) – Запоріжжя: КПУ, 2017. – С. 85–90.
16. Федотова А.В. Статеве виховання учнів основної школи засобами навчального предмета «Біологія» / А.В. Федотова, О.А. Цуруль // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання медицини і біології», (м. Полтава, 30 травня–1 червня 2017 р.). – Полтава: Астроя, 2017. – С. 157–159.
17. Чиженко Я.М. Методика використання тренінгу в навчанні біології учнів старшої школи / Я.М. Чиженко, О.А. Цуруль // Пошук молодих: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі» (Херсон, 24–25 квітня 2014 р.) / Укл.: В.Д. Шарко, І.В. Коробова. – Херсон: ПП В.С. Вишемирський. – 2014. – Вип. 13. – С. 139–141.
18. Цуруль О.А. Розвиток пізнавальної самостійності майбутніх учителів біології у процесі методичної підготовки у ВНЗ / О.А. Цуруль // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Вип. 75. – Т. 2. – С. 196–202.
19. Сайт відділу освіти, молоді та спорту Єланецької районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yelanets-osvita.edukit.mk.ua>.